

В.Ю. Уркевич

доктор юридичних наук, доцент
Національний університет “Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого”, м. Харків

ГАРАНТІЙНИЙ ФОНД ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА СКЛАДСЬКИМИ ДОКУМЕНТАМИ НА ЗЕРНО ЯК УЧАСНИК АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Ринок зерна є пріоритетним сектором економіки агропромислового комплексу України, реалізація зерна є однією з бюджетоутворюючих статей Державного бюджету України. Правові, економічні та організаційні умови конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна для забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насінневному та фуражному зерні, нарощування його експортного потенціалу визначено Законом України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 4 липня 2002 р., № 37-IV. Зазначений нормативний акт було доповнено численними нормами відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно” від 20 листопада 2012 р., № 5493-VI, яким передбачено запровадження нового учасника аграрних правовідносин – Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно (далі – Гарантійний фонд), правовий статус якого ми й з'ясуємо.

Передусім до ст. 1 Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні” було поміщено визначення Гарантійного фонду, згідно якого це державна спеціалізована невідприємницька установа, яка створена з метою забезпечення та захисту прав і законних інтересів володільців складських документів на зерно у разі неспроможності зернового складу та виконує функції державного управління у сфері гарантування виконання зобов'язань за складськими документами на зерно. При цьому неспроможністю зернового складу вважається неможливість такого складу, що є учасником (тимчасовим учасником) Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно, здійснити виконання своїх зобов'язань перед покладавцями за складськими документами на зерно через неможливість повернути вказану у складських документах кількість зерна відповідної якості та/або відшкодувати в повному обсязі вартість такого зерна незалежно від причин виникнення цієї неможливості.

Справа в тому, що зерновий склад це суб'єкт підприємництва, що є власником зерносовища і надає фізичним та юридичним особам послуги із зберігання зерна з видачею складських документів на зерно. При цьому, згідно положень чинного законодавства, зерновий склад має отримати право на здійснення такої діяльності шляхом участі в Гарантійному фонді та одержання сертифіката на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки. Іншими словами, участь зернових складів у Гарантійному фонді є обов'язковою.

За правовим статусом Гарантійний фонд є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності. Він має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в банках. Фонд має діяти на підставі Положення про Гарантійний фонд, що має затверджуватися Кабінетом Міністрів України. На даний час дане Положення Урядом України поки що не затверджено.

На Гарантійний фонд покладено виконання широкого кола функцій, зокрема: (а) здійснення організаційних заходів з метою відшкодування вартості зерна володільцям складських документів на зерно у разі неспроможності зернового складу; (б) забезпечення накопичення фінансових ресурсів, призначених для відшкодування володільцям складських документів на зерно вартості зерна у разі неспроможності зернового складу; (в) здійснення організаційних заходів з оцінки вартості зерна володільців складських документів на зерно; (г) перевірка діяльності зернових складів – учасників (тимчасових учасників) Гарантійного фонду з метою запобігання зростанню ризиків настання неспроможності зернових складів; (д) перевірка правильності обрахування та сплати зерновими складами – учасниками (тимчасовими учасниками) Гарантійного фонду внесків до Гарантійного фонду.

Законодавство чітко визначає обсяг відповідальності Гарантійного фонду. Так, фонд гарантує кожному володільцю складських документів на зерно відшкодування вартості зерна у разі неспроможності зернового складу – учасника (тимчасового учасника) Гарантійного фонду в розмірі, що не перевищує 90 відсотків вартості зерна, переданого та зберігання такому зерновому складу і неповернутого у зв'язку з неспроможністю, на суму, що залишається невідшкодованою в результаті самостійного відшкодування вартості неповернутого зерна таким зерновим складом, визначеною на підставі оцінки, порядок і спосіб проведення якої встановлюються Кабінетом Міністрів України. При цьому в цих межах щороку, до 30 липня, розмір відшкодування вартості зерна встановлюється Адміністративною радою Гарантійного фонду. Фонд може відмовити у виплаті відшкодування, зокрема, коли така вимога надходить від зацікавлених осіб (наприклад, членів органів управління фонду), якщо вартість зерна за складськими документами на зерно становить менше 100 гривень та якщо зерновий склад перебуває у стані санації, банкрутства та (або) ліквідації чи ліквідований.

З метою регулювання відносин на ринку зерна, Гарантійний фонд має право застосовувати до учасників (тимчасових учасників) фонду такі заходи впливу: (а) переводити учасників Гарантійного фонду до категорії тимчасових учасників фонду; (б) виключати з числа учасників (тимчасових учасників) Гарантійного фонду; (в) вносити подання про позбавлення учасника (тимчасового учасника) Гарантійного фонду сертифіката на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки до органу, що його видав; (г) здійснювати стягнення в регресному порядку суми погашеної Гарантійним фондом заборгованості зернового складу перед воло-

дільцями складських документів; (д) здійснювати стягнення з учасника (тимчасового учасника) Гарантійного фонду суми простроченої заборгованості із сплати внесків, тощо. Виключення зернового складу з числа учасників (тимчасових учасників) Гарантійного фонду є підставою для позбавлення зернового складу сертифіката на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки.

Для того щоб стати учасником Гарантійного фонду зерновий склад має звернутися до нього із заявою. Підставами для відмови у прийнятті до складу тимчасових учасників Гарантійного фонду є наявність однієї з таких ознак: (а) невідповідність зерносховища заявника загальнообов'язковим вимогам; (б) невідповідність заявника вимогам до фінансової стабільності учасників Гарантійного фонду, встановлених Гарантійним фондом не раніше ніж у попередньому календарному році; (в) власник заявника, члени органу управління заявника чи особи, які є близькими до них, були власником, членом органу управління іншого зернового складу на момент припинення провадження у справі про його банкрутство у зв'язку з набранням законної сили рішенням суду про ліквідацію; (г) заявнику було відмовлено у прийнятті до складу тимчасових учасників Гарантійного фонду або заявник був виключений з числа учасників (тимчасових учасників) Гарантійного фонду раніше ніж за один календарний рік до дня подання заяви. Гарантійний фонд веде Реєстр зернових складів – учасників (тимчасових учасників) фонду.

З викладеного зрозуміло, що Гарантійний фонд виконання зобов'язань за складськими документами на зерно є новим учасником аграрних правовідносин, яким має компенсувати володільцям складських документів на зерно можливі втрати у разі неспроможності зернового складу. Цей фонд є своєрідним аналогом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, лише на ринку зерна. Окрім цього, Гарантійний фонд виконує й певні функції державного управління у сфері гарантування виконання зобов'язань за складськими документами на зерно, хоча органом державної влади не є.

Загалом запровадження розглядуваного Гарантійного фонду оцінюється фахівцями по-різному. Серед позитивів зазначають про встановлення єдиної для усіх складських документів на зерно мінімальної ліквідності, спрощення доступу до кредитних ресурсів під заставу зерна, а звідси й збільшення обсягів виробництва. Основною ж вадою вважається обов'язкова участь зернових складів у Гарантійному фонді та запровадження такої підстави для позбавлення зернового складу сертифіката на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки як виключення зернового складу з числа учасників (тимчасових учасників) Гарантійного фонду.

Проте слід таки вважати, що функціонування Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно дозволить гарантувати права аграрних товаровиробників на вироблену ними продукцію, уникнути їх участі у судових тяганинах з зерновими складами у разі їх неспроможності повернути передане на зберігання зерно, а також покращить можливості отримання сільськогосподарськими підприємствами державної підтримки в межах режиму державних заставних закупівель зерна.